

REIJO YLIMYS

Sydämen sivistys ja muut unohtuneet hyveet

Niin. Sydämen sivistys. Alkuhämmennyksen jälkeen moni jo arkikokemuksensa pohjalta antaa hyvän vastauksen: toisen ihmisen ja kaiken Luomakunnan syvä kunnioitus. Ja se voi lähteä vain oman itsen kunnioituksesta.

Siis olla ihmisiksi. Ja ihmisenä oleminen on ihmiseksi tulemista. Tämä ymmärrys löytyy elämän keskeltä. Se jalostuu usein menetysten ja luopumisen kautta. Ehkä Jumalankin voi kokea ja tuntea parhaiten Hänen poissaolonsa kautta; mitä vähemmän Sinua ymmärrän, sitä enemmän Sinua tarvitsen.

Kaiken sivistyksen ydin, ihmiseksi tulemisen idea, on suomen kielessä ilmaistu juuri tällä erinomaisella tavalla: sydämen sivistys.

Se on hiljainen, arvokas ja nöyrä, mutta samalla itseään arvostava ja kunnioittava elämänote.

On tärkeää myös oppia luopumaan rajattomuuden harhakuvista. Ihmisen yksilöllisyys, ainutkertaisuus, luovuus, valtavat mahdollisuudet ovat löydettävissä ja toteutettavissa aina vain joidenkin rajojen sisällä. Vapautensakin voi maksimoida vain välttämättömyksiin suostumalla.

Kun asettuu kiusatun, alistetun, vähäväkisen puolelle, ei voi olla väärässä. Satujen ja tarinoiden hirviöt ja prinsessat elävät yhä. Ne vain muuttavat muotoaan. Aina on mitä voittaa ja puolustaa.

Vaikka ei voisikaan muuttaa koko maailmaa. Aina voi, kenties, muuttaa yhden ihmisen koko maailman – muuttamalla itseään.

Sydämen sivistyksen synty ja ylläpito on kaiken muun sivistyksen tehtävä. Ja myös sen perusehto.

Hyveet

Hyve-ajattelu on aina ollut aaltoliikkeessä, välillä tähtenä ja koivuna, arvokkaana suunnannäyttäjänä, useimmiten sivulauseena. Aina tosin juhlapuheissa kiitettynä ja ylistettynä. Sana on harmillisen harvoin tullut lihaksi. Kaikella on aikansa. Nyt on aika antaa hyveille mahdollisuus.

Hyve tarkoittaa eettisesti arvokasta luonteenpiirrettä ja sen mukaista toimintaa. Hyve-ajattelun pääarkkitehti

on 300 eKr. elänyt filosofi Aristoteles. Vanhoihin Isiin kannattaa perehtyä kaiken elämän alueilla. Sivistys on historia meissä. Jos joku väittää alusta pitäen kaiken itse keksineensä, oivaltaneensa ja luoneensa, se kertoo vain siitä, että hän ei ole kuunnellut, katsellut eikä lukenut tarpeeksi.

Muutama peruslähtökohta antiikin ja etenkin Aristoteleen ajattelusta on paikallaan hyve-ajattelun ymmärtämiseksi: Jokainen ihminen saa syntymälahjaksi järjen ja eettisen ymmärryksen (omatunto). Kaikessa ja kaikella on oma päämääränsä. Kukin olio pyrkii kohti lajityypillistä päämääräänsä, kohti lajityypillistä täydellisyyttä, kohti ominta itseään. Ihmiselle ominta on järjellisyys ja eettisyys.

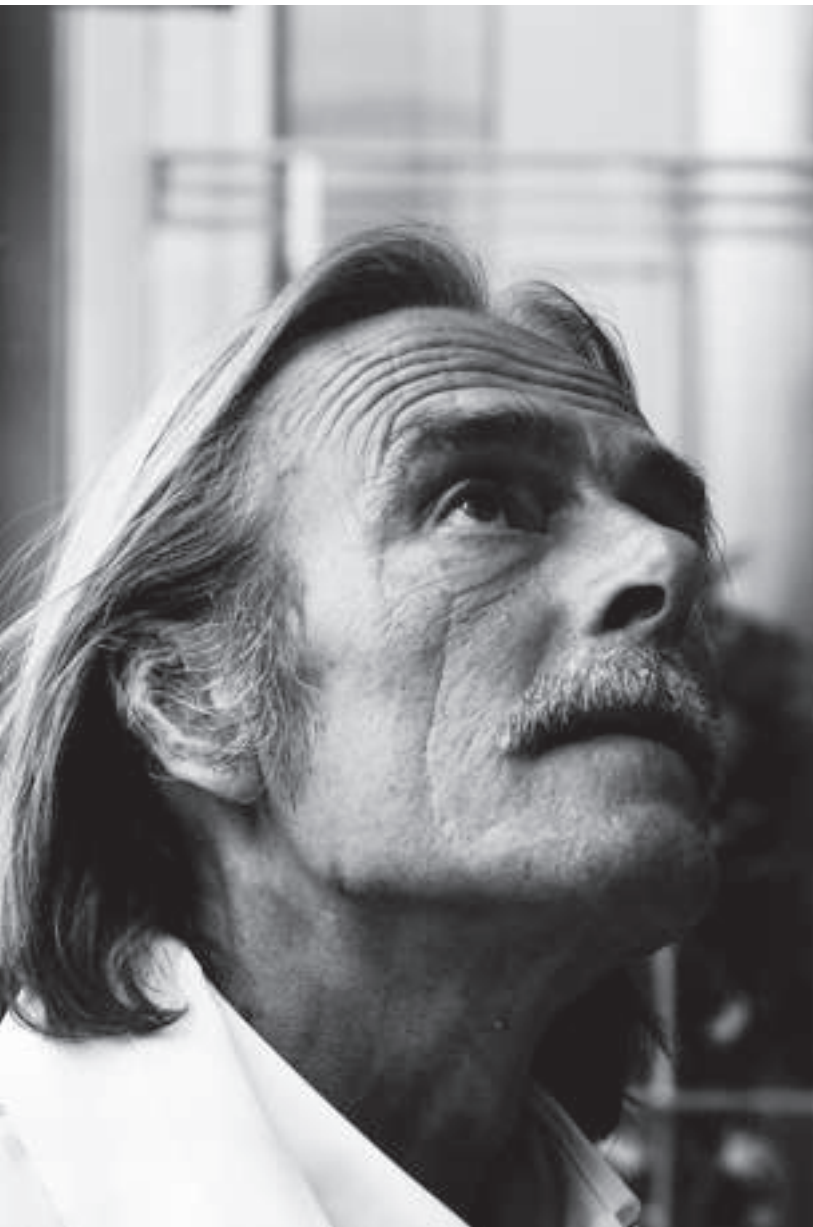
Taustalla on humanistis-optimistinen käsitys ihmisen kasvatettavuudesta ja itsensä kasvattamisen mahdollisuuksista. Liekö osin liian suurisuuntainen odotus. Joka tapauksessa tehkäämme se hyvä, mikä on ihmisen vallassa. Erityisen tärkeää on hyveeseen kasvattaminen ja hyveen harjoittaminen. Hyveitä voi verrata ammatteihin ja taiteisiin, joiden hallitseminen vaatii kokemusta ja jatkuvaa harjoittelemista. Näin voi oppia sovittamaan toimintansa kohtuulliseksi, niin että kilpailevat vaateet tulevat tasapainoisesti huomioituiksi.

Järki - tunne - tahto

Hyveiden näkökulmasta ihminen näyttäytyy järjen, tunteen ja tahdon rakennuksena. Kullakin näistä on oma hyveensä.

Järjen hyve on viisautta, tunteen kohtuullisuus ja tahdon hyve rohkeus. Kun nämä ovat ihmisessä oikeassa suhteessa, kukin sopivasti edustettuna, ihminen on oikeamielinen eli oikeudenmukainen. (Ei siis sovi olla tyhmyri eikä liikaviisastelija, ei elostelija eikä pihtari, ei pelkuri eikä yltiöpäinen.) Näin meillä on koossa 4 perus-hyvettä: viisautta, kohtuullisuus, rohkeus ja niistä seuraava oikeudenmukaisuus.

Keskiajalla hyveisiin liitettiin vielä kristilliset, usko, toivo ja rakkaus. Näin on saatu kardinaalihyveet. Vastapoolina ovat 7 kuolemansyntiä: ylpeys, kateus, viha, laiskuus, ahneus, mässäily ja himo.

Unohtuneetko?

Läpi historian tätä on kysytty. Sivistyksen hilse ihmisen harteilla on ollut ohut ja helposti pois harjattavissa. Näin nytkin. Omatunto näyttäytyy ongelmajätteenä, ahneus hyveenä. Unohtamisen taustalla on ihmisen pelko, että elämä ei kannattele, retuperäinen ajattelu, arvottomuuden kokemus ja rationaalisen tiedon ja osaamisen liian yksipuolinen korostaminen.

Tietoa ei hallita tiedolla. Sitä voidaan hallita vain arvoilla. Oikea tieto ei ollenkaan aina johda oikeaan tekoon. Meillä on kyllä suuret määrät tietoa ja ulkoisten sääntöjen opittua taitoa, mutta osaammeko valikoida sekä arvioida tietoa ja perusteita, joiden kanssa olemme tekemisissä. Vääjäämättä vaarana on, että tietoa käytetään epäinhimillisesti. Kaikkeen liittyy moraalinen ja eettinen ulottuvuus. Jos tahdomme opettaa ihmiselle arvoja, meidän on ensin arvostettava tätä ihmistä. Niin kadun väkivalta kuin kansainvälinen terrorismi sikiävät siellä ja sieltä, missä on syvin ja pisin kokemus omasta arvottomuudesta.

Arvot ovat arvokas työskentelyn kohde. Sitä ns. keskustelua meidän aikanamme on paljon tehty. Pahimmillaan ja useimmiten arvokeskustelu on ollut todellisuudesta vieraantunutta puuhastelua, naamiaishuvia ja esteettistä ajatusleikkiä, saivartelua ja sananselitystä. Ajas-tamme ei puutu arvoja, hukumme niiden paljouuteen. Ei ole vaikeata luetella kannatettavia asioita. Kaikki sanovat pitävänsä rauhasta ja rakkaudesta, terveydestä, sosiaalisesta turvallisuudesta ja puhtaasta elinympäristöstä. Niistä yleisesti puhumalla ei päästä eteenpäin. Varkaidenkin arvolistalla rehellisyys on kunniaasaan. Kauheimmillaan kaunopuheinen hurskaiden toiveiden sananselittäminen on oman arvopohjattomuuden, pelokkaan kapeakatseisuuden taitavaa rationalisointia ja verbaalista atletismia.

Hyvä elämä kumpuaa myötäelämisen kyvystä. Moraalinen oivallus ja sen mukainen teko syntyvät siitä, että ihminen saa oman eläytymisensä kautta kosketuksen toisen ihmisen kokemukseen ja olemiseen. Minä en ole ainoastaan minä, vaan olen jollakin tavalla myös sinä. Voin tarkastella ja kokea omaa toimintaani sinun kannaltasi.

Kun talouskasvu edellisen kerran tyrehtyi, kamaluus paljastui. Emme kyenneet jakamaan niukkuutta sivistyneesti, hennoimpien oikeuksia kunnioittaen. Talouden kohentuminenkaan ei muuttanut mitään, päinvastoin. Optiot, osingot ja kädenpuristukset kävivät aina vain kultaisemmiksi. Ja nyt uuden taantuman alkumetreillä sivistyksen hartiapeite on talouspoliittisin termein sivuun taas työnnetty. Se, joka ottaa toisen omaa, on varas. Mutta minkä muun nimen ansaitsee se, joka ei ahdinkoon joutunutta auta, vaikka pystyisi. Jos sitoudumme ihmisyyteen ja humanistiseen sivistykseen, olemme väistämättä törmäyskurssilla ns. sokeasti ohjaavien ns. vapaiden markkinavoimien toteuttaman liberaaliskapitalistisen maailmantodellisuuden ja sen luomien arvovirtausten kanssa.

Valokuva: Antti Salmi

Yhteiset hyvät

Tässä maassa vallitsee moraalinen avuttomuus. Julkinen keskustelu kaikista elämänasioista käydään Suomessa, kuin myös Euroopassa ja globalisoituneessa maailmassa, talouspolitiikan käsitteillä ja kvartaali-kielellä. Olennaista ja liki viimehetkistä olisi nyt kansan syvien rivien, valtiopäivien ja valtioneuvoston tutustua toiseenkin suureen 300 eKr. vaikuttaneeseen Vanhaan Isään, Platoniin. Kristallisesti hän toteaa: Valtion (kunnan) tehtävä on oikeudenmukaisuuden toteuttaminen. Valtiomiehen (valtuutetun) ensisijaisena pyrintönä tulee olla oikeudenmukaisuuden käsitteittäminen. Kannattaa kysyä edustajaltaan, missä vaiheessa hän on ymmärtämisessä. Hyveidenkin näkökulmasta politiikkaan mitä pikimmin tulisi saada mukaan etiikka. Se lienee liikaa vaadittu. Sekin riittäisi, että politiikkaan saataisiin mukaan politiikka, yhteisten asioiden hoitaminen.

Globalisoituminen tekee Telluksemme pienemmäksi, mutta ongelmat suuremmiksi. Pääomien sujuvan liikkuamisen, vapaiden markkinoiden ja teknisen kehityksen piti taata kasvu ja hyvinvointi kaikille. Taloudellisen yhteyden piti minimoida vihan aiheet. Toisin on käynyt. Solidaarisuuden, yhteisen jakamisen sijaan on astunut ahne, itseksä saalistus. Vaurauden kuilut maailmassa ovat kasvaneet, niin myös yksittäisten maiden rikkaiden ja köyhien välillä. Maapallon ja Euroopan yhdentyminen on vienyt pääoman kahdentumiseen ja sosiaalisen turvan puoliintumiseen. Kyse on kaikkinaisista elämän ehdoista, ei vain rahasta. Kauanko eri tavalla nälkäisten pitää odottaa. Kauanko he odottavat. Vallankumouksen aaveen ja haaveen siemenet itävät hyvin. Siinä ei ole mitään ihmettelemistä. Aina edestään löytää.

Ajattelenko - siis olenko

Ajattelun ja sivistyksen kehitysaskeleet vaativat hiljaisuutta ja aikaa, pinnan alla kypsytelyä ja tyveneen, suvantoon asettautumista. Tämän ajan innostusnarkomaani joutuu pitämään sisäisen elämänsä ainaisessa myllerryksessä. Nääntymisen kustannuksella on pysyttävä positiivisena, kilpailuhenkisenä, energisenä, innovatiivisena, dynaamisena ja sitoutumiseen valmiina. Siinä tyyppillinen työpaikkailmoitusten etsitty.

Ajattelun harjoittaminen vaatii kykyä sietää odottamista ja ikävystymistä. Ajattelun ja sivistyksen syvin olemus – kriittisyys, järjellisyys, persoonallinen maailmanhahmotus ja kaikkeen kuuluva eettinen ulottuvuus – on jo itsessään väline ihmisen maailmankokemisen välittömän ahdistuksen ja ympäristön haasteisiin. Arki-ajattelussa tyydymme yleensä ensimmäiseen hyvältä tuntuvaan oivallukseen. Oivalluksemme kriittinen tarkastelu johtaisi meidät varsinaiseen harkitsevaan ajatteluun. Näin päätyisimme ihmettelystä tiedonhalun ja arkikokemuksen kautta selvempään näkemykseen.

Nykyihmisen minämaailmaminä-ahdistuksen ponnahtuslauta on siinä, että emme riittävän selkeästi käsitä, mitä tapahtuu, emmekä katso kykenevämmme vaikuttamaan tapahtumain kulkuun. Mitä enemmän näemme

nykyhetken ilmiöiden taakse, sitä helpompi on käsittää tapahtumain vyöry. Mediapelissä painopiste on tapahtumakeskeisellä, näköön perustuvalla ja kulloiseenkin nykypäivään sidotulla informaatiolla. Syntyy harha, että maailma rakentuu toisiinsa sinänsä liittymättömistä, erilisistä osista. Kokonaisuuden hahmottaminen käy mahdottomaksi.

Lähteille meneminen palkitsee aina vaivalloisen matkanteon. Eikä sittenkään vaadi paljon.

Suurena filosofina pidetty Bertrand Russell ihmetteli osakseen tullutta kunnioitusta ajattelijana, sillä omien sanojensa mukaan hän ajatteli kerran viikossa. Jos tuolla ajattelun tiheydellä tullaan suureksi filosofiksi, kuinka harvoin ihminen sitten ajatteleekaan.

Kohtaamiseen

Aina ja iankaiken hyvä elämä edellyttää kohtaamista, jossa toinen ihminen on toinen minä. Vaikka katson kaikkea itseni kautta, hyvän elämän etiikkaan liittyy aina yleispätevä vaatimus. On taas kaivettava esiin ydin. Ihminen on syntymästään saakka arvoltaan luovuttamaton ja varustettu ainakin kahdella ylivermaisella kyvyllä: hän on järjellinen ja eettisellä ymmärryksellä varustettu olento. Kun näen, että toinen ihminen on minulle omassa ainutlaatuisuudessaan toinen minä, ymmärrän, että vaikka etiikka ja hyvä elämä lähtevät itsestäni, ne eivät ole itsekkyyttä, sillä elämä on yhteistä, monin säikein yhteen liitettyä.

Oikeuksista on kyllästymiseen asti puhuttu. Me vaadimme. Kuitenkin, velvollisuudet tulevat ennen oikeuksia. Ei oppikirjamainen vaatimus toimia niin tai näin, vaan velvollisuus olla ihminen. Toteuttaa ihmisen ominta: järkeä ja eettistä ymmärrystä. Ihmisenä oleminen on aina ihmiseksi tulemista ja täältä lähdetään keskeneräisinä.

Yksi meitä etsinnässämme yhdistävä perusta on löydettävissä kaikista kulttuureista ja uskonnoista. Kantapään kautta on saavutettu Kultainen sääntö: tee toiselle, mitä tahtoisit itsellesi tehtävän. Tähän yleisinhimilliseen, ajattomaan ja rajattomaan periaatteeseen myös Jeesus liittyi. Ja sanoi vielä: siinä on laki ja profeetat.

Siunatuksi lopuksi

Lähtekäämme länsimaisen moraalisen ajattelun perusteista: Ihminen on luonnostaan itsenäinen eettinen subjekti, joka ainoana pystyy ratkaisemaan toimintansa hyvän ja pahan. Ihminen elää muiden ihmisten kanssa, joten hyvä ja paha ovat välttämättä riippuvaisia myös toisista, jotka ovat itsessään oman hyvänsä ja pahansa ratkaisijoita. Jotta keskustelu ja elämä olisivat mahdollisia, on hyvän ja oikean perustuttava johonkin ylyksilölliseen ja ylihistorialliseen.

Velvollisuus tulee ensin. Paitsi yhdessä kohdassa. Meillä ei ole velvollisuutta huolehtia toisistamme. Se on meidän ylivertainen 7 hyveen oikeutemme.

Ja. Oppii, kun opettelee.